

NOTES SOBRE TOPONÍMIA DE L'ALFORÍ (LA VALL D'ALBAIDA)

Agustí RIBERA I GÒMEZ

A Manuel Sanchis Guarner

Tractarem d'ocupar-nos en aquesta comunicació d'alguns aspectes de la toponímia del terme municipal de Fontanars - L'Alforí¹, que tanca pel ponent la comarca de La Vall d'Albaida, tot precedit d'una introducció geogràfico-històrica.

INTRODUCCIÓ: GEOGRAFIA I HUMANITAT

En poques paraules, l'Alforí —o els Alforins— és un pla o vall natural d'uns quatre km. d'amplària per uns onze de llargària, que amb una lleu inclinació descendent cap a ponent, queda tancada al nord per la Serra Grossa i al sud per l'Ombria; semitancada al llevant pels Cabeços i oberta al ponent per l'*Alhorín* de Villena (continuació perfecta de l'Alforí) i per les ondulacions que s'acosten a La Font de la Figuera.

Geogràficament, doncs, la planura de l'Alforí no és pas estrictament Vall d'Albaida, ja que, semblantment a Bocairent, a l'Alforí s'ajunten tot un seguit de trets propis que desdiuen en gran mesura de la fonda homogeneïtat de la resta de la Vall. Com a factors de continuïtat trobem, entre altres, l'orientació que segueix la plana, aproximadament de nord-est a sud-oest, idèntica a la general de la Vall, i emmarcada per dues serres paral·leles: la Serra Grossa (la Solana) al nord, i l'Ombria (continuació de la Serreta d'Agullent) al sud. Tampoc no hi haurà, doncs, un gran trencament en la constitució geològica i les serres o anticlinals corresponen a calcàries del cretaci superior, mentre que la vall o sinclinal, a margues miocèniques amb abundant aportació quaternària, res de nou.

Entre els factors discordants a què abans al·ludim, trobem en primer lloc l'altitud. L'Alforí està, tot ell, més elevat que la Vall, amb una altura mitjana, en la plana, de 630 m. mentre que, llevat de Bocairent, la resta de la Vall no arribarà a passar dels 400 (Ontinyent: 360 m.).

(1) El nom oficial de l'Alforí és, actualment, «Fontanars». El nom proposat per a nou nom oficial és Fontanars dels Alforins.

Podríem dir que, si en tota la Vall d'Albaida, l'altura va augmentant progressivament a mesura que avancem cap a occident, a partir d'Ontinyent aquest pendent s'accentuarà ràpidament com per a no fer tan brusc l'escaló que formen els Cabeços.

Els Cabeços sorgeixen sobtadament al centre de la vall deixant passos al sud i al nord (Port dels Alforins). A partir dels Cabeços i ja pròpiament a l'Alforí, el pendent canvia de direcció i, per bé que molt suaument, en compte d'augmentar, l'altura anirà davallant cap a ponent. Açò farà que sols una part menor de les aigües de l'Alforí siguem drenades cap a l'Albaida per mitjà del Riu d'Ontinyent, mentre que la majoria d'aquestes aigües aniran per la Rambla de l'Alforí cap a ponent, fent una mena de marrada, per a evitar la Serra Grossa, i quan aquesta desapareix sota les margues del Fosino, s'obriran pas cap al Canyoles, ja en La Costera. També, una part de les aigües, travessant l'Alforí de Villena, esquivarà la Serra de l'Ombria per a eixir al Vinalopó.

És obvi que, tant per l'altura com per la major llunyania del mar, el clima alforinenc serà més continental que a la resta de la Vall d'Albaida.

A grans trets també caldrà que ens aproximem a la «humanitat» de l'Alforí. Des de la prehistòria està documentada la presència humana en aquesta vall, concretament des de l'Edat del Bronze, de la qual existeixen nombroses estacions; així com d'època ibèrica —immediat, per bé que ja en terme de Moixent, està el famós despoblat de la Bastida de les Alcuses— i encara hi ha nombrosos testimonis d'una molt intensa romanització fins al Baix Imperi.

Dels segles següents immediats encara sabem poca cosa, així com del període de dominació islàmica, que en canvi ens ha deixat el propi nom.

Amb Jaume I, l'Alforí queda integrat dins la corona Catalano-aragonesa i a partir d'aquest moment queda plantejat un problema de fronteres polítiques que donarà peu a innombrables plets entre Castella i València, que es succeiran al llarg de tota la història. Per damunt damunt en traçarem les línies: després d'uns pocs anys de ser patrimoni personal de Jaume I, l'Alforí és donat als veïns d'Ontinyent. Sembla que per l'ambigüitat de la delimitació i la posterior compra de Capdet per la vila d'Ontinyent, sortiran contínues disputes sobre la propietat d'una gran part del ponent del «Pla dels Alforins» entre Ontinyent i Villena, i que finalment aquest sector en litigi quedarà en mans de Villena, i així s'establirà la dualitat dels Alforins: L'Alforí de Villena —o Alhorin, que té com a cap el caseriu de La Safra— i l'Alforí d'Ontinyent. (Òbviament, tot el que aci tractem es refereix a aquest sector oriental, més extens, més poblat, catalanoparlant, deixant de banda el sector villenenc, pel fet diferencial humà, més que no estrictament geogràfic).

Així es continuarà fins que el 1927, l'Alforí d'Ontinyent aconsegueix el segregament d'Ontinyent, i es constituirà en municipi independent prenent el nom oficial de l'incipient nucli urbà: Fontanars, però castellanitzat en «Fontanars».

Aproximadament la meitat d'aquest territori està ocupat per les serres, amb nombrosos pinars, mentre que al pla estricte es conrea sobretot la trilogia mediterrània —cereals, vinya, olivera— i per al conreu d'aquestes terres la gent ha viscut tradicionalment disseminada —i encara hi viu, per bé que en molt menor grau— en petites agrupacions de cases o en masos aïllats, que per la seua abundància, caracteritzen el paisatge alforinenc oferint-nos, a la vegada, un ampli repertori de noms que, com seguidament veurem, seran objecte principal d'aquestes notes.

EL NOM DEL POBLE

Com ja s'ha dit, en l'actualitat el nom oficial d'aquest municipi és «Fontanars», mentre que el tradicional —si bé quan encara no estava constituït en municipi independent— ha estat l'Alforí o els Alforins. En els darrers anys, dins el corrent racional de normalitzar la nostra toponímia, s'ha

donat una certa polèmica sobre quin era el més correcte per a nou nom oficial i que, creiem, ha vingut a donar llum a l'assumpte ².

Actualment, a nivell oral, tant els nadius com els dels pobles veïns diuen «Fontanars»³ per tal de referir-se a la població o nucli urbà, mentre que amb «l'Alforí» o «els Alforins» venen a designar tota la vall on aquesta població està enclavada. (Això no obstant, entre les generacions més joves està abandonant-se aquest ús d'anomenar «l'Alforí» tot el territori en benefici de «terme de Fontanars» o d'altres locucions semblants).

La problemàtica es planteja entre dos noms, dos topònims veritables: *Fontanars* i *L'Alforí*, car la resta són traduccions al castellà i/o canvi de nombre de singular a plural: *Alhorín-Alhorines*, *Alforí-Alforins*, o simple i bàrbara castellanització: *Fontanares*, en compte de la més correcta traducció al castellà: *Hontanares*.

Pel que fa a la documentació escrita, el nom més antic de què tenim notícia és, indubtablement, *Els Alforins*. Com ja és conegut, *Alforí* és un nom d'origen àrab: *al-ḥuri*, que vé a significar 'el dipòsit de gra' i que es troba en diversos indrets del domini lingüístic català ³. Així hem de suposar que s'anomenaria a l'època musulmana, car a partir del segle XIII amb la conquesta catalano-aragonesa, el topònim perviu i es troba en nombrosos documents, des de 1256 ⁴, designant aquestes terres ininterrompudament fins que a mitjans de segle XVIII serà traduït al castellà, com és general després de la consabuda desfeta d'Almansa, i apareix als documents com a *Alhorín* o *Alorín* ⁵, malgrat que l'ús a nivell col.loquial de *L'Alforí* seguiria ben viu, com ho prova, entre altres, la seua pervivència fins avui mateix.

Així, al llarg d'aquests vuit segles, el nom —oficial o no, perquè no era sinó una part del terme d'Ontinyent— amb el que sempre s'han conegut aquestes terres ha estat *Els Alforins* o simplement *L'Alforí* amb la consegüent traducció al castellà. És curiós, d'altra banda, assenyalar com s'aplica indistintament el plural o el singular d'aquest nom, i pel que es veu, des de sempre ⁶.

Amb tot, es pot dir que aquest topònim de tanta tradició, no desapareixerà a efectes oficials-documentals, sinó en 1927, quan s'aconsegueix la independència d'Ontinyent i queda suplantat per «Fontanars». Però, ¿per què a l'hora de la seua independència s'adopta aquest darrer nom? A banda d'altres motivacions, la causa principal s'insereix dins el particular procés de concentració urbana que es dona al lloc de Fontanars, des de darreries del segle passat ençà ⁷.

¿I com sorgeix aquest topònim? Segons ens mostren els documents, és més vell que no s'havia

(2) Veure, per exemp.: FRANCÉS DOMÈNECH, M. «Sobre el nom de Fontanars». Revista Benicadell, n° 1, p. 15. Ontinyent, Març, 1981.

RIBERA, Agustí, «A propòsit de l'Alforí». Revista Benicadell, n° 2, pp. 16-17, Ontinyent, Abril 1981.

RIBERA, Agustí, «Sobre els noms de l'Alforí». Festes Moros i cristians, Fontanars, setembre 1982.

* En la parla més estricta dels naturals, sovint s'allarga la «a» final perdent-se el so «r» = Fontanás.

(3) ALCOVER-MOLL, Diccionari C.V.B. Tom. I, p. 495, Palma de Mallorca, 1978.

(4) Llibre I de Títols i Alienacions del Reial Patrimoni, f. 158, A.R.V.

FRANCÉS DOMÈNECH, M., «Recuperem la nostra Història». Festes Moros i Cristians, Fontanars, 1980.

(5) AHMO (Arxiu Històric Municipal d'Ontinyent). «Libro de Aprecio de Bienes» de l'any 1724.

(6) Efectivament, per exemple als llibres de Peyta de 1633-35 (AHMO), de 34 vegades que apareix citat, 21 ho fa en la forma plural i 13 en la singular, i una forma a continuació de l'altra, indiscriminadament.

(7) Veure articles citats en nota 1. En síntesi el procés d'urbanització és estrany sols pel seu retardament, rerafons del qual són unes circumstàncies econòmico-socials ben especials que mereixen més deteniment.

suposat en un principi, car el document més antic on fins ara l'hem trobat és en un manuscrit que data de principis del segle XVII que transcrivim ⁸:

(Referint-se a un propietari de terres: Berthomeu Conca de Miquel):

«El mateix, una heretat ab torre, corral y era en los / Alforins, partida dels Fontanals; seran / 14 cañigades en viña y terra càmpa; afronta / ab Vicent Cubelles ab Berthomeu Morales, ab Gaspar Pasqual / ab senda de Capdet, ab Cobetes / de Boix, ab Juseph Traver y ab camí real / estimada en ... 1.000 Liures».

Queda clar, doncs, que *Fontanars* és l'evolució del nom d'una partida entre moltes altres dels Alforins que originàriament s'anomenava *els Fontanals*. I aquest nom no és gens estrany car en aquestes terres «solien haver-hi bastants naixements d'aigua a flor de terra» ⁹ i a més també és nom de diversos districtes rurals de termes pròxims ¹⁰.

Així queda confirmat documentalment el que ja sabem: que Fontanars és sols una part dels Alforins; és el nom del lloc concret on avui s'assenta el nucli urbà més important dels Alforins.

Una altra qüestió important és quan es dóna el canvi de sufix de *Fontanals* en *Fontanars*. Sabem que cap a mitjans del segle XVII encara s'anomenava —s'escrivia, si més no— Els Fontanals, i sabem igualment que cap a primeries del XVIII ja es deia Fontanars; almenys així apareix a un manuscrit ¹¹ de l'any 1724.

Pel que sembla, el nom d'aquesta partida va afermant-se al llarg de tots els segles XVIII-XIX, i adquireix renom pel fet de trobar-se allí l'ermita —depenent de la parròquia de Santa Maria d'Ontinyent— la qual cosa junt amb el seu emplaçament, al centre geogràfic de la vall, farà com d'aglutinant de tota la gent que viu dispersa als masos, i es posaran les bases per al procés de concentració urbana que es donarà més tardanament.

Així, consultant els *Quinque Libri* de Santa Maria d'Ontinyent ¹², durant aquesta època de vacil·lacions, trobem que pel 1755 s'anomenava «*la hermita de San Miguel y San Antonio Abad de los Alforines*»; tres anys després, el 1758: «*la hermita de San Miguel en la partida de los Alorines*» i ja en 1762 es diu: «*Hermita de San Antonio y San Miguel de los Fontanars*». Tanmateix, tres anys més tard, el 1765, es torna a nomenar «*Ermita de los Alorines*».

De qualsevol manera, encara a la coneguda obra del botànic Cavanilles ¹³, publicada l'any 1797, es cita, parlant de la Vall d'Albaida, almenys cinc vegades els Alforins —i escriu textualment *Alforins*, sense castellanitzar— mentre que no fa ni una sola referència a Fontanars. Açò ens pot donar una idea de l'estat de la qüestió a les acaballes del XVIII.

Així tot sembla clar; serà, per fi al primer terç del segle actual quan, paral·lel a l'accelerament del procés de concentració urbana, iniciat a darreries del segle XIX als Fontanars, es donarà la conseqüent rellevància del seu nom, en detriment del de l'Alforí, de manera que en el moment de la

(8) Lligall de la «Primera part de Raval de les Peytes de Ontinyent». 1633-35, foli 42 vers, lín. 16 i ss. (AHMO).

(9) FRANCÉS DOMÈNECH, M., *Op. cit.*, nota 2.

(10) ALCOVER-MOLL, *Op. cit.*, nota 3, Tom. V, p. 962. Present, entre altres a Canals, Onil i també a Atzeneta d'Albaida i Muro del Comtat.

(11) AHMO: Libro de Aprecio de Bienes, 1724, Foli 131, vers: *Josepha Sans, Vda. de Torró / heredad Fontanars -quatrocientos ochenta ls. 480L.*

(12) *Arxju Parroquial de Sta. Maria d'Ontinyent, Quinque Libri*. Llibre signat «B-10» (signatura antiga: n° 33) pp. 737 a 772.

(13) CAVANILLES, A. J. «Observaciones sobre la historia natural... del Reyno de Valencia». Tom. II, pp. 118 a 123. Madrid, 1797.

seua independència, el 1927, s'optarà per aquest nom del nucli urbà, deixant de banda absolutament el nom més tradicional i comunal.

A hores d'ara hi ha una proposta de nou nom: Fontanars dels Alforins, que vindria a sintetitzar d'una banda la tradició d'un nom: L'Alforí, així com l'actualitat d'un altre: Fontanars, amb una puixança naturalment adquirida pels trascendentals fets històrics més recents.

ELS NOMS DE LLOCS HABITATS

Tractarem a continuació d'algunes qüestions referides als noms de caserius, cases i corrals escampats per tot el territori alforinenc.

En primer lloc hem arrellegat un recull d'un centenar llarg de noms, (que tot i que és exhaustiu no vol ser, ni de bon tros, definitiu), en base a enquestes orals d'alguns nadius de més de 70 anys que tota la seua vida han trafegat per aquestes terres; amb la qual cosa es pot dir que tenim l'estat actual d'aquests noms que designen, tots i cadascun, edificacions ben recognoscibles que estan o han estat habitades.

Posteriorment hem fet algun sondeig documental —si bé cal advertir que, com s'observarà, no amb la profunditat i amplitud suficient, deficiència que, d'altra banda, no podem deixar de reconèixer, per dificultats que no vénen al cas, però que, amb tot, fa que no puguem donar, en molts casos, unes conclusions tan vàlides com fóra imprescindible i com hagués estat del nostre grat—; és gràcies, sobretot, a la documentació consultada dels segles XVII i XVIII, que ens ha dut a entendre com la majoria dels topònims de lloc habitat que avui perviuen deuen ser molt recents, i sols en una escassa proporció d'ells se'ls pot seguir el rastre més enllà del segle present o mitjans del passat.

Així per exemple, del «Libro de Aprecio de Bienes...»¹⁴ de l'any 1724, tan sols s'extrauen una vintena de noms d'aquesta mena —recognoscibles com a pertanyents a l'Alforí perquè sempre adunten el mot «Alorín»— i encara alguns d'ells sense pervivència en l'estat toponímic actual.

Això no obstant, es pot veure com deu ser a principis d'aquest segle XVIII quan comencen a designar-se les heretats amb un simple nom que les identifica, car aquest sistema tindrà una continuïtat —documental— posterior, i apareixerà el mateix nom amb propietaris diferents¹⁵, però no tindrà, en general, una continuïtat, car, per exemple als «Llibres de Peyta»¹⁶ d'un segle abans, no apareix pràcticament cap nom designant, en ell mateix, una casa o heretat, però sí que ens dona, en canvi, suficients dades dels noms dels propietaris i dels afrontadors, així com de partides, hidrònims i orònims, amb els que, malgrat que molts estan abandonats al lèxic actual, encara podem reconstituir, a grans trets, la situació geogràfica de les respectives heretats, dins el terme de l'Alforí, en aquella època, i relacionar-ho amb molts dels noms actuals.

Resulta així que, segons els nostres càlculs, de tots aquests topònims actuals, sols catorze tindran arrels directes en el segle XVII, essent tots trasllats d'antropònims, excepte tres, que seran topònims derivats de topònims. Mentrestant, del segle XVIII només hem pogut localitzar vint-i-tres topònims supervivents, i encara molts, continuació dels anteriors (nou), mentre que la resta són, igualment, trasllats d'antropònims majoritàriament (vuit), topònims derivats de topònims (dos),

(14) AHMO: «Libro de Aprecio de Bienes de esta villa y su termino para la repartición de tributos», 1724.

(15) Per exemple es veu açò, contrastant el llibre citat en nota anterior amb el «Libro de Justiprecio de casas y bienes de los vecinos...» 1731, al mateix AHMO.

(16) AHMO: «Raval de les Peytes...» 1ª, 2ª part i addicions; 1633-35.

topònims derivats de la topografia circumdant del lloc (un), topònims composts de la unió d'un antropònim que complementa un topònim derivat de les característiques geogràfiques del lloc (dos), i topònims derivats de les característiques físiques o pròpies de l'objecte designat (un).

Passarem ja a oferir el llistat d'aquests topònims de llocs habitats, agrupant-los segons allò que hem cregut que és el motiu del seu origen, presentant-los, a més precedits d'un número, que correspon a la nostra llista general per ordre alfabètic i situacional, així com de l'article o partícula —«Ca», «Cals»... etc.— per tal de reflectir les formes amb què es concretitza la parla natural. També hem volgut indicar, en molts casos, si tenen algun nom «oficial» o imposat pels propietaris actuals o anteriors, cosa freqüent, i que no solen calar massa, car sovint canvien amb els amos, a més de tenir, normalment, poca connexió amb la vida quotidiana dels llogarencs. Igualment s'indicarà el nom amb què apareixen en la cartografia, si és diferent ¹⁷.

A) Topònims traslladats d'antropònims

Com es veurà, aquesta mena de topònims formen el gros del recull, amb més del 50 % del total. La majoria provenen dels cognoms, però també dels noms, sobrenoms, malnoms o renoms dels propietaris d'un determinat moment, i d'altres, molts menys, dels parcers o mitgers —«caseros»— que habitaven l'indret.

A.1. Topònims traslladats de cognoms

Nº 2: *El Corral d'Albero*. Origen en el segle XX: «Hi vivien els Alberos» —oral—.

9: *Ca Belda*. Segle XX: «Vivien els Beldes» —oral—. Nom oficial actual: Casa Falcó. Observació: Veure 9a.

9a: *Ca Falcó*. Segle XVII, del cognom del propietari: «Hereus de Baltasar Falcó»; en el segle XVIII el propietari és «Don Cosme Sancho» i apareix citada: «obra Falcó alhorín». Observació: Es correspon físicament amb Ca Belda.

18: *El Conxell*. Segle XVII; cognom del propietari: «Gabriel Conchell»; en el segle XVIII: «Joseph Moltó, obra Conchell Alorín». Cartografia (en avant: Car.): El Conchell.

27: *Cubelles*. Segle XVII, cognom propietari: «Vicent Cubelles»; en segle XVIII, el propietari segueix essent un «Vicente Cubelles», no es cita nom d'heretat perquè es reconeix en el cognom. Car.: Casas de Cubells.

28: *Ca Cuenca*. Segle XX, cognom propietari: «era dels Cuenques» —oral—.

29: *Ca Eixea*. Segle XVII, cognom propietari: «Vicent Exea»; en segle XVIII: «Joseph Sancho, heredad Exea alorín». Car.: Casa Egea.

42: *Ca Guerola*. Segle XVIII, cognom propietari probable del XVII (?). «Joseph Sancho, heredad Guerola». Car.: Casa Guerola.

45: *Ca Llinares*. Segle XVII, cognom propietari: «Jaume Llinares» —catalanització, l = ll—. Car.: Casa Linares.

47: *Ca Micó*. Sense referències (en avant ss Ref.). Podria trobar-se precedent en el segle XVII —veure nº 48— però ho descartem per la seua situació geogràfica; deu ser molt posterior.

(17) La cartografia a què es refereix són els fulls 820-IV i 820-III del «Servicio Geográfico del Ejército», escala 1:25.000, Edició de 1949.

- 48: *Cals Micons*. Segle XVII, cognom propietari: «Lluís Micó». La situació de les terres d'aquest propietari s'adiu perfectament amb l'actual Cals Micons. Car.: Casa Micó.
- 51: *La Caseta Móra*. Segle XVIII: «Don Cosme Salcho, obra alorin Mora». Deu ser de cognom de probable propietari del XVII (?) —es pronúncia amb «o» tancada—. Car.: Confon la seua situació i la designa com a Casa Nova, que és pròxima.
- 60: *El Corral d'Osca*. Segle XVIII, cognom propietari: «Jeronimo Osca, heredad alorin».
- 62: *Ca Pastor*. Segle XVII, cognom propietari probable: «Francés Pastor, major de dies». En segle XVIII: «Joseph Garcia de Pedro, heredad Pastor». Car.: «Casa del Marqués».
- 65: *Ca Peralta*. (al llevant). Segle XVIII, cognom propietari: «Vicente Peralta, heredad alorin». Però hi ha una altra cita contemporània: «Joseph Sancho y hermanos, heredad alorin Peralta» que deu fer referència a un altre propietari anterior (?). Com que hi ha dues finques homònimes, creiem que aquesta segona cita deu correspondre a l'oriental, car aquest «Joseph Sancho» hi tenia altres finques pròximes, mentre que l'altra cita deu referir-se a l'occidental (nº 66). Car.: Casa Peralta.
- 66: *Ca Peralta*. (al ponent). Segle XVIII, veure nº 65. Car.: Casa Peralta.
- 96: *Ca Torró*. Segle XVII, cognom propietari: «Berthomeu Torró major». També hi ha altres propietaris contemporanis: «Vicent Torró de Vilana», «Joseph Torró Tanana», però l'únic, la delimitació de les terres del qual, s'adiu, prou perfectament, amb l'actual Ca Torró, és l'indicat com a tal ¹⁸. Car.: Casa Torró.
- 97: *Ca Traver*. Segle XVII, cognom propietari: «Vicent Traver». A l'igual que en el cas anterior, hi ha d'altres propietaris «Traver» contemporanis. En segle XVIII: «Joseph Sancho y hermanos, heredad Traver alorin».
- 104: *Ca Vidal*. (o *Les Casetes de Vidal*). Segle XVII, cognom propietari: «Sebastià Vidal». Car.: Casas de Vidal.

A.2. Topònims molt probablement traslladats d'antropònims (sobretot de cognoms)

- 10: *Les Casetes de Blasco*. Ss. Ref.
- 14: *Ca Boscà*. Ss. Ref. Car.: Casa Oscar.
- 20: *Ca Colomer*. Ss. Ref.
- 32: *Les Casetes d'Esteve*. Ss. Ref.
- 33/34: *Ca Ferri/ La Caseta Ferri*. Ss. Ref.
- 35/36: *Ca Ferriol de Dalt/ Ca Ferriol de Baix*. Ss. Ref. Car.: Casa Ferriols.
- 41: *Ca García*. Ss. Ref. Car.: Casa García.
- 43: *Les Cases de Jordà*. (o *Ca Jordà*). Ss. Ref. Car.: Casas de Jordà.
- 44: *El Corral de Jordà*. Ss. Ref. Car.: Corral de Chuliá.
- (18) Transcrivim íntegra la delimitació, per llarga i curiosa: «Berthomeu Torró major.../ El mateix, una heretat terra seccà, ab casa/ corral y hera ab un rodal de vina/ en partida dels alforins a la/ rambla dels ganivets seran/ trenta cafiçades, afronta ab Vicent Cubelles, ab los mollons de Moxent/ per lo barranquet de la Cervera/ ab la suayra de Rat, ab Antoni/ Arbuxech dret dalt al ribaç y aygua/ bessant ab lo/ quobil morales a/ dos quarts partint y laygua bessant/ de dalt del ribaç, ab Pere Barber/ partint y dalt del ribàs y laygua bessant ab Luis Micó y/ dit aygua bessant de dalt del/ ribaç y ab Vicent Fita/ menor, estimada en...» AHMO: «Primera Part de Raval de les Peytes de Ont.» (Poc abans de 1635, segurament 1633).

- 46: *Cal Lluc*. Ss. Ref. Car.: Casa Lluch.
 54: *Ca Navarro*. Ss. Ref. Car.: Casa Navarro.
 77: *El Corral de Revert*. Ss. Ref.
 78: *La Caseta Ros*. Ss. Ref.
 91/92: *Ca Tolsà*. (n'hi ha dues homònimes). Ss. Ref.
 99: *Les Casetes de Tortosa*. Ss. Ref. Car.: Casas Tortosa.
 102: *Ca Ventura*. Ss. Ref.
 103: *Les Casetes de Ventura*. Ss. Ref. Car.: Casas de Ventura.

A.3. Topònims traslladats de sobrenom, renom, malnom...

A.3.a. D'origen o procedència geogràfica

- 3: *Ca l'Alcoià*. Segle XX, renom propietari: «era de l'Alcoià» —oral—.

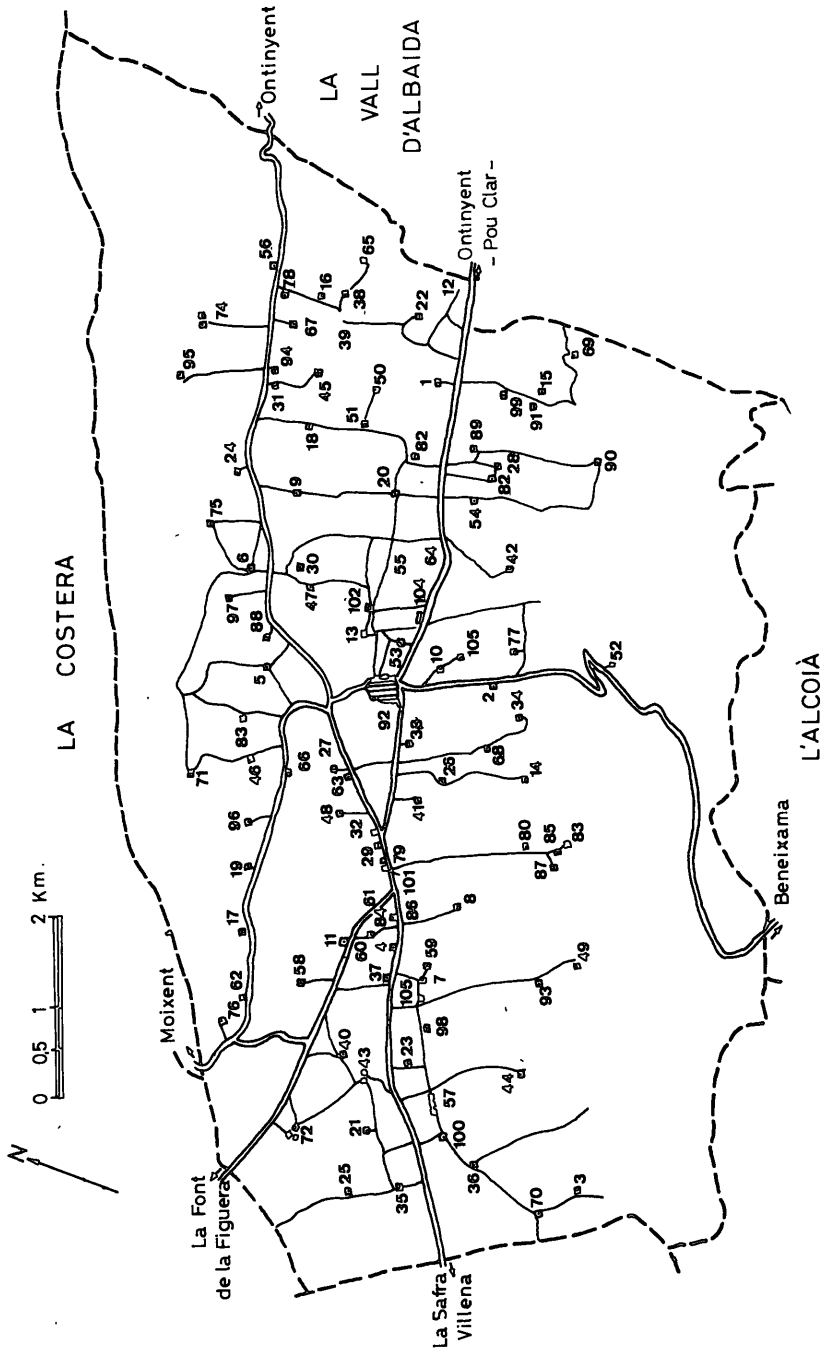
A.3.b. D'ocupació, càrrec o ofici

- 8: *Cal Batle*. Segle XVIII: «Joseph Cloquell, heredad Bayle». Probablement pel càrrec que ocupava un propietari anterior; segle XVII (?). Pronunciació: Cal Bal.le. Car.: Casa El Batle.
 17: *Els Carreters*. Ss. Ref. Car.: Casa Carreters.
 23: *Cals Corraleros*. Segle XX: «perquè era dels corraleros» —oral—. Car.: Casa Santa Maria.
 24: *Ca Corretger*. Segle XVIII: «Condesa de Sellent... Alqueria Correger». Encara que l'hem inclòs en aquest apartat, tenim seriosos dubtes, car molt bé podria ser trasllat de cognom. Car.: Casa El Correcher. Nom oficial: Viota de Arba.
 40: *Cals Frares*. Ss. Ref. Probablement per pertanyença a una comunitat religiosa. Al segle XVIII hi ha dues heretats del «Colegio de la Compañia de Ontite», però els noms són diferents i avui perduts: «Heredad Alorin Maiques» i «heredad Aorin Mollans». Com es veu clarament, aquests dos noms deuriem ser trasllats de cognom. Car.: Casa de los Frailes.
 50: *Cas Monges*. Ss. Ref. —cas semblant a nº 40— Car.: Casa Las Monjas.
 64: *Cal Peller*. Ss. Ref. Car.: Casa Mompelle.
 89: *Cal Sucre*. Ss. Ref. Car.: Casa El Sucre.
 90: *El Corral de Cal Sucre*. Ss. Ref. No caldrà advertir que la majoria dels corrals depenen, estan en funció i prenen el nom sovint, d'una casa «major»¹⁹.

A.3.c. De variant de nom o cognom

- 15: *El Corral de la Calabuja*. Ss. Ref. Probablement de variant —pas al femení— del cognom Calabuig.
 19: *Cals Colaús*. Ss. Ref. Probablement de variant del nom propi d'home «Nicolau» —en la seua forma abreviada «Colau»— i passat al plural. Car.: Casa Colau.

(19) En aquestos casos, no obstant el ja dit, hem preferit no separar-los de llurs «pares» tot i la possible conveniència d'incloure'ls al grup de Topònims derivats de topònims.

Fontanars dels Alforins. Situació dels llocs habitats. Els números corresponen als del llistat de noms

- 31: *Ca l'Encomanador*. Segle XVII, del títol del propietari: «Hereus de Comanador Febrer, gran cavaller». En segle XVIII: «Joseph Moltó, obra Comanador Alorin». Hem descartat que fós trasllat de renom d'ocupació, entre altres perquè la delimitació de les terres d'aquest Comanador Febrer s'adiu perfectament amb la ubicació actual de Ca l'Encomanador. Cart.: Casa El Comendador.

A.3.d. *De malnom*

- 53: *Ca Mosca*. Segle XX: «la casa era de «Mosca» —oral—. Car.: Casa San Antonio.
- 61: *La Parrala*. Segle XX: «la casa la va fer el «tio Parralo», abans de la guerra, per a casarse, ara la porta la filla» —oral—. Car.: Casa Gandia.
- 67: *El Pinquet*. Segle XX: «vivia el Pinquet» —oral—.
- 79: *Cal Rull*. Ss. Ref. També podria ser trasllat de cognom. Car. i nom oficial: Casa San Eduardo.
- 80: *El Corral de Cal Rull*. Ss. Ref. Veure l'indicat per a n° 90 i nota 19.

B) *Noms de cases l'origen dels quals ve d'alguna característica de l'objecte designat o deriven de les característiques del lloc on són enclavades.*

B.1. *Topònims derivats de les característiques pròpies de l'objecte designat*

B.1.a. *De les característiques físiques*

- 6: *El Balcó*. Segle XVIII: «Joseph Sancho y hermanos, heredad Balcó Alorin». Probablement perquè tendria grans balconades. Car.: Torre Vellisca.
- 7: *Les Barraquetès*. Ss. Ref. Probablement derivat del seu aspecte, de pobra constitució. Car.: La Barranqueta.
- 25: *La Cova*. Ss. Ref.
- 26: *La Creu*. Ss. Ref.
- 29: *Cals Cups*. Ss. Ref. Car.: Casa Els Cucs.
- 55: *La Caseta Nova*. Ss. Ref.
- 56: *La Caseta Nova del Port*. És compost de la unió d'un nom de característica pròpia: «nova» complementat d'un trasllat de topònim: «El Port». Efectivament, es troba molt pròxima al Port dels Alforins. En s. XVIII: «D. Phelipe Gisbert/heredad Puerto alorin».
- 57: *Les Casetes Noves*. Ss. Ref. Cart.: Las Casas Nuevas.
- 58: *L'Obra*. Segle XX. Probablement perquè tardà molt de temps a construir-se, —és molt gran i sumptuosa—. Nom oficial i Car.: Casa San Isidro.
- 72: *El Poblet*. Ss. Ref. Car.: Casas El Poblet. Nom oficial: El Poblet.
- 94: *La Torre*. Segle XVII: Els Hereus de Comanador Febrer tenen una heretat que afronta «ab terres de la Torre»; de vegades apareix com La Torre de Febrer. «Pere Guerau» és propietari d'una heretat que «afronta ab terres de la Torre de Febrer que són de Juseph Barberà». Aquest complement no ha perviscut. En segle XVIII: «Joseph Moltó, obra Torre Alorin». Car.: Casa Torrefiel.
- 95: *El Corral de la Torre*. Semblant a n° 94 i derivat d'ell.

B.1.b. De les característiques de la funció o utilitat

- 11: *La Bodegueta*. Ss. Ref.
22: *Cal Corralet*. Ss. Ref.
32a: *L'Hostalet*. Ss. Ref. Probablement pel seu ús com a hostal —està devora la carretera, antic camí reial—.
101: *La Venteta*. Ss. Ref.

B.2. Topònims derivats de les característiques o del nom del lloc on són

B.2.a. De la topografia circumdant

- 5: *L'Altet*. (o «L'Altet de Torró»). Segle XVIII: «Antonio Torró y Madre / obra Alorin Altet». La casa es troba sobre un altet. Nom oficial: L'Altet d'Attard. Car.: Casa Altet de Torró.
13: *Els Bordellets*. Ss. Ref. Probablement del lloc on està situada la casa, en els bordellets, o voreres no molt altes de la rambla, cal descartar que vinga de la funció; de bordell = casa de prostitució, car no ho reconeixen els informadors; s'adiu bé amb l'etimologia, del germànic «bord» = vorera. Car.: Casa Ventura, —la confon amb altra pròxima—.
37/38: *El Fondet*. Ss. Ref. Hi ha dues cases amb aquest nom: ambdues estan situades en uns «fondos», o depressions del terreny. Car.: n° 37 = Casa El Fondet / n° 38 = Casa San Joaquin.
39: *Cal Fondo*. Ss. Ref. A l'igual que n° 37 i 38, situada en una depressió del terreny. Car.: Casa El Fondo.
93: *El Tollet*. Ss. Ref.

B.2.b. De la vegetació característica immediata al lloc

- 49: *El Modronyar*. Ss. Ref. Catalanització del castellà «madroñal».
68: *Cals Pins*. Ss. Ref. Car.: Casa Els Pins.
105: *El Cipreret*. Ss. Ref. De l'existència d'un xiprer o ciprer menut.

B.2.c. Topònims derivats de topònims

- 52: *El Moro*. Ss. Ref. Casa Forestal situada prop de «La Replana del Moro». Car.: Casa del Moro.
59: *Ca l'Olivaret*. Ss. Ref. Zona conreada rica en oliveres = «L'Olivaret». Car.: Casa Olivares.
69: *El Corral del Pinós*. Corral situat en la part baixa de l'orònim «El Pinós» que és zona de serra ombriena amb pins abundants. Car.: Corral.
70: *La Casa del Pla*. Ss. Ref. Està situada en zona que rep el nom d'«El Pla». Car.: Casa Pla.
71: *La Casa del Pla de Mallaura*. Segle XVII: «Berenguer-Fita» és propietari d'una heretat que afronta «ab la Serra del Pla de mal llaura». És zona rocosa, mal llaura =,mallaura. Car.: Casa del Pla de Mallaura.
73: *El Corral del Ponçalet*. Ss. Ref. El «Ponçalet» és orònim, nom que rep la zona de serra immediata a aquest corral. Car.: Corral.

- 76: *La Caseta Rat*. Segle XVII: «Berthomeu Torró major» és propietari d'una heretat que afronta «ab la Suayra de Rat» (veure nota 18). En segle XVIII: «Mossén Vicente Rodrigues/heretat Rat». Ignorem les circumstàncies originadores del topònim «Rat» el significat normal del qual, com és sabut, és «rata mascle». Com hom veu, al segle XVII apareix complementant al terme «Suayra», oblidat en l'estat toponímic actual i del qual tampoc no sabem les circumstàncies originadores. Apuntem, en tot cas, la possibilitat que fóra nom d'origen àrab = *de «sukháyra»* = 'penyeta'²⁰. De fet, molt prop de La Caseta Rat, hi ha diverses «penyes» o altirons rocosos d'escassa altura. Car.: Casa Rat.
- 84: *La Sénia*. Segle XVIII: «Fco. Cubelles, heredad Pla Senia y tierra gramage Alorin». No sabem de cert si és primer la casa de La Sénia, o el Pla de la Sénia; suposem que seria alguna «sénia» de la que donaria nom al Pla i d'aquest passaria a la casa, car ens apareix primer documentat «Pla Sénia», però podria ser a la inversa, o a la vegada. Car.: Casa La Cenia.
- 85: *El Corral de la Sénia*. Semblant a n° 84, i derivat d'ell.
- 86: *La Senieta*. Ss. Ref. Deu ser derivat del n° 84, disminuint-lo per a diferenciar-lo, car les cases de La Sénia i La Senieta estan una a la vora de l'altra.
- 87: *El Corral de la Senieta*. Semblant a n° 86, i derivat d'ell.

C) Topònims diversos

C.1. Topònims composts de la unió d'un cognom de propietari que complementa un nom derivat de les característiques geogràfiques on està situat l'objecte designat

- 74: *El Racó de Moltó*. Segle XVIII: «Luciana Barberà, heredad alorin Rincon». Contemporàniament hi ha un altre propietari de tres heretats pròximes anomenat «Joseph Moltó». En segle XVII: un propietari té una heretat que afronta «ab lo recó que diuen de Pasqual», però la situació geogràfica no es correspon; aquest darrer «recó» estaria molt més cap al ponent. La Casa està en una raconada, on la serra es deixa entrar. Car.: El Rincón de Biosca / Casa San José.
- 75: *El Racó de Sanxo*. Segle XVIII: «Don Cosme Salcho, heredad Rincon Alorin». Encara que té més possibilitats, tampoc no creiem que «lo recó que diuen de Pasqual» (veure n° 74) siga aquest en el segle XVII, car deu de ser un altre «racó» que hi ha més al ponent. El «Salcho» del cognom del propietari del segle XVIII deu ser error de l'escrivent = Sancho. Redundant: darrere de la Casa d'El Racó de Sanxo, a una roca llisa, hi ha una inscripció amb data del XVIII i fent al·lusió a uns «Sanchos» com a propietaris. Car.: Casa El Racó.

C.2. Topònims, trasllats de noms de sant. (Probablement són imposicions de propietaris, ben acceptades)

- 81: *Sant Elies*. Ss. Ref. Es produeix metàtesi en pronunciar-lo: «Sentalies». Car.: Casa San Elias.
- 82: *El Corral de Sant Elies*. Semblant a n° 81, i derivat d'ell.
- 83: *Santa Teresa*. Probablement del segle XX. Car.: Casa Santa Teresa.
- (20) BARCELÓ TORRES, C. «Toponímia àrabiga del País Valencià: Alqueries i Castells», p. 211, II Premis Ciutat de Xàtiva, 1982.

C.3. *Topònims imposats pels propietaris i ben acceptats*

- 4: *L'Alcúdia*. Ss. Ref. (imposició probable). La casa està més aviat en un fondó, i no en cap alt ni lloma. Car.: Casa Las Ventetas —confon—.
- 12: *Bonavista*. Segle XX: «la casa es va fer abans de la guerra i l'amo li va posar Buenavista» —oral—. La casa té molt bona vista, sobretot cap al llevant. Car.: Casa Buenavista.
- 16: *El Cara-sol*. Segle XX, de construcció recent; circumstàncies semblants a l'anterior.
- 88: *La Sicília*. Ss. Ref. Car. Casa Sicília.

C.4. *Noms de cases que no hem sabut agrupar*

- 1: *La Caseta Agullent*. Ss. Ref. Nom oficial; San Franco. Car.: Casas Agullent.
- 21: *La Coròna*. Ss. Ref. Car.: Casa de Las Coronas.
- 100: *Ca Turús*. Ss. Ref. Car.: Casa Tulus.

ALTRES TOPÒNIMS

A pesar d'haver esgotat l'espai proposat per a aquestes notes, per la qual cosa no podem estendre'ns ni tans sols a donar el llistat fins avui recollit, tampoc no podíem finalitzar sense fer una al·lusió als «altres topònims: orònims, hidrònims, de camins, etc., pel seu interès capital.

Caldrà dir, en tot cas que, a banda dels que s'han vist perquè han vingut a col·locació en les pàgines precedents, en general podem suposar una major abundància de noms més antics entre aquests «altres» topònims, tot i que hi abunden també els de fixació recent, alguns amb interferències de la cultura dominant imposada; això no obstant i la poca documentació consultada en aquest sentit, ja podem entendre que seran també nombrosos els topònims presents fa dos-cents o tres-cents anys i perduts completament en el nivell toponímic actual. Amb tot, aquestes darreres consideracions han d'entendre's com a simples especulacions car, tot i comptar amb un nombrós recull, encara tenim molt endarrerit el treball en aquest aspecte, no sols a nivell de contrast de dades orals-documentals, sinó també per les dificultats addicionals que es desprenen de la pròpia natura de molts d'aquests noms. En qualsevol cas, sols el temps, el treball i la crítica, podran aportar-nos-en la certesa.